

به نام پروردگاریکتا

آموزش عالی فلسفه در ایران

(گفتمان‌های فکری، برنامه‌ریزی آموزشی، مهارت و اشتغال)

از مجموعه پروژه‌های

«طرح جامع اعتلای علوم انسانی معطوف به پیشرفت کشور»

دکتر مالک شجاعی جسوقانی

عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران ۱۴۰۰

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

آموزش عالی فلسفه در ایران

مؤلف: مالک شجاعی جشقانی

ناظر طرح: طاهره کمالی زاده

مدیر انتشارات: یدالله رفیعی

مدیر تولید و نظارت: سیدمحمدحسین محمدی

صفحه آرا: جابر شیخ محمدی

طراح جلد: فرزاد جلیلیان

مسئول فنی: عرفان بهاردوست

چاپ اول: ۱۴۰۰

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: سفیر اردهال

حق چاپ برای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی محفوظ است.

فروشگاه کتاب: خیابان کریم‌خان‌زند، بین قرنی و ایرانشهر، پلاک ۱۷۶ تلفن: ۸۳۱۷۱۹۲

فهرست

۷	سخن پژوهشگاه
۱۳	مقدمه
۱۷	کلیات

فصل اول: سرآغازها و سیرتکوین آموزش فلسفه غرب در ایران

۳۵	برنامه فلسفه سال پنجم و ششم ادبی دبیرستان‌ها
۳۵	سال پنجم (۲ ساعت در هفته)
۳۶	سال ششم (۵ ساعت در هفته)
۳۸	یحیی مهدوی و آموزش فلسفه غرب در ایران
۳۹	سید حسین نصر و رویکرد سنت‌گرایانه به فلسفه غرب
۴۳	سید احمد فرید و منوچهر بزرگمهر: پیشگامان فلسفه قاره ای و تحلیلی
۴۵	هانری کربن و ایزوتسو: دعوت به فلسفه تطبیقی
۴۸	داریوش شایگان و نقد روش آموزش فلسفه غرب در ایران

فصل دوم: صد سال برنامه ریزی آموزشی و پژوهشی فلسفه غرب

۵۳	برنامه ریزی آموزشی فلسفه قبل از انقلاب اسلامی
۶۱	نمونه برخی از شرح درس‌ها
۶۱	تاریخ معارف و فلسفه اسلامی
۶۲	فلسفه عمومی و شناخت روش علوم
۶۲	تاریخ فلسفه جدید و معاصر

۴ آموزش عالی فلسفه در ایران

- ۶۵ دکتری فلسفه
- ۶۶ فوق لیسانس فلسفه
- ۶۶ کلیات
- ۷۰ فلسفه تجربی انگلستان
- ۷۰ فلسفه‌های آگریستانس (قیام ظهوری)
- ۷۱ پدیدارشناسی
- ۷۱ برنامه ریزی آموزشی فلسفه بعد از انقلاب اسلامی
- ۸۲ شورای تحول علوم انسانی و برنامه ریزی آموزشی فلسفه غرب
- ۸۸ متون درسی و آموزشی فلسفه
- ۱۰۲ مجلات فلسفی
- ۱۰۴ موسسات پژوهشی و انجمن های علمی فلسفه
- ۱۰۵ موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران
- ۱۰۶ اهداف مؤسسه
- ۱۰۷ وظایف مؤسسه
- ۱۱۰ انجمن های علمی حوزه فلسفه
- ۱۱۰ انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران
- ۱۱۰ انجمن علمی فلسفه دین ایران
- ۱۱۰ انجمن فلسفه میان فرهنگی
- ۱۱۱ انجمن منطق ایران
- ۱۱۲ مناسبات فلسفه و گفتمان های فکری در ایران معاصر
- ۱۱۳ رویکردها در مواجهه با فلسفه غرب
- ۱۱۵ ۱. رویکرد معرفت شناسانه - گزاره ای
- ۱۱۶ ۲. رویکرد تاریخی - اروپامحور
- ۱۱۷ ۳. رویکرد تئولوژیک - کلامی
- ۱۱۸ ۴. رویکرد ایدئولوژیک - سیاسی
- ۱۲۰ ۵. رویکرد ترجمه فرهنگی

- ۱۲۰ فلسفه وگفتمان های سیاسی - اجتماعی بعد از انقلاب اسلامی
- ۱۲۱ ۱. گفتمان ایدئولوژیک - تنولوژیک و تعاملات حوزه علمیه و فلسفه غرب
- ۱۲۲ ۱.۱. مطهری و امکانات و محدودیت های فلسفه غرب
- ۲۰۱ رویکرد کلامی - انتقادی به فلسفه غرب (محمد تقی مصباح و حسن حسن زاده آملی)
- ۱۲۷
- ۳۰۱ مهدی حائری یزدی و خدمات فلسفه تحلیلی به معاصرت فلسفه اسلامی ۱۲۹
۲. دهه شصت: سال های جنگ تحمیلی و دوران سازندگی گفتمان توسعه و مدرنیزاسیون ۱۳۵
- ۱۳۶ ۱.۲. مجادلات دکترسروش و دکترداوری بر سر وجود و ماهیت غرب
- ۱۴۰ ۲.۲. فردید و هرمنوتیک انتقادی غرب
- ۱۴۳ ۳.۲. فلسفه تحلیلی و امکانات آن
۳. دهه هفتاد تا نود: گفتمان های انتقادی ، پست مدرن ، مکتب فرانکفورت و فلسفه فرهنگ ۱۴۵

فصل سوم: مسائل مهارت و اشتغال دانش آموختگان رشته فلسفه

- ۱۶۰ پیشینه مطالعات مهارت آفرینی و اشتغال دانش آموختگان
- ۱۷۰ مسائل ناظر به علوم انسانی و چالش اشتغال
- ۱۷۶ مهارت های کلیدی مورد انتظار از دانش آموختگان علوم انسانی
- ۱۸۱ مسائل مهارت و اشتغال دانش آموختگان رشته فلسفه
- ۱۸۸ تجربه ایران معاصر

فصل چهارم: جمع بندی و پیشنهاداتی برای ارتقای وضع موجود

- ۱۹۳ پیشنهاداتی برای ارتقای برنامه درسی کارشناسی فلسفه
- راهکارهایی ایجابی جهت ارتقای وضعیت مهارت و اشتغال دانش آموختگان فلسفه ۱۹۶
۱. توجه به تجارب جهانی در عین نگاه به اقتضائات بومی ۱۹۷
۲. میان رشته ای کردن فلسفه ۱۹۸

۶ آموزش عالی فلسفه در ایران

- ۱۹۸ .۳ عدم غفلت از جنبه های بنیادین فلسفه به بهانه کارآمد کردن آن
- ۱۹۹ .۴ توجه به نیازسنجی ها و بهره گیری از نتایج آن در برنامه ریزی و تدوین سرفصل های آموزشی
- ۱۹۹ .۵ خوانش فلسفه با توجه به بافت فرهنگی ، سیاسی و اجتماعی آن
- ۲۰۰ .۶ تدقیق اهداف آموزش فلسفه در ایران
- ۲۰۲ .۷ گنجاندن دروس مرتبط با فلسفه های مضاف (یا فلسفه های انضمامی)
- ۲۰۳ .۸ گنجاندن دروس مرتبط تر با مسائل و فرهنگ ایرانی و اسلامی
- ۲۰۳ .۹ ارائه واحد درسی با عنوان « فلسفه کاربردی »
- ۲۰۴ .۱ توسعه و غنا بخشی به تجربه فبک (فلسفه برای کودکان)
- ۲۰۵ .۱۱ استفاده از تجارب جهانی (به ویژه مطالعات یونسکو) در زمینه ارتقای آموزش فلسفه
- ۲۰۶ .۱۱ پیشنهاد به دولت های منطقه ای
- ۲۰۶ .۲۱۱ پیشنهاد به یونسکو؛ همکاری بین المللی در حوزه تعلیم فلسفه
- ۲۰۷ .۳۱۱ پشتیبانی از آموزش های تخصصی برای دولت های مربوط
- ۲۰۸ .۴۱۱ سعی در یافتن رویکردهای جدیدی در آموزش فلسفه
- ۲۱۲ **ضمائم**
- ۲۱۲ **ضمیمه ۱**
- ۲۱۲ پیمایش جهانی آموزش فلسفه یونسکو
- ۲۲۹ **ضمیمه ۲**
- ۲۲۹ پرسش نامه بررسی وضعیت مهارت و اشتغال دانشجویان فلسفه
- ۲۳۱ **ضمیمه ۳**
- ۲۳۱ پرسشنامه پیمایش وضعیت اشتغال و مهارت دانش آموزان دانشگاه تهران
- ۲۳۹ **منابع**
- ۲۵۱ **پی نوشت ها**

سخن پژوهشگاه

کتاب حاضر یکی از آثار برگرفته از طرح جامع اعتلای علوم انسانی معطوف به پیشرفت کشور است که اکنون به محضر ارباب معرفت تقدیم می‌گردد.

طرح جامع اعتلا مجموعه پروژه‌هایی به هم پیوسته و مسئله‌محور است که برمبنای منشور پژوهشگاه در سال‌های اخیر مبنی بر درپیش گرفتن رهیافت بومی و کاربردی سازی علوم انسانی شکل گرفته و بر پایه خرد جمعی و تعاطی افکار خبرگان، نخست طی یک سال و نیم، از گذرگاه انجام فاز مطالعاتی و تدوین RFP عبور کرده سپس وارد اجرای طرح‌ها شده است.

این طرح کلان بر پایه این منطق شکل گرفت که برای بومی سازی و کاربردی سازی علوم انسانی لازم است سه مقوله مهم به صورت متمایز کاویده شوند و نهایتاً از همه طرح‌ها تلفیق صورت گیرد.

۱. مبانی و ریشه‌های علوم انسانی جدید ارزیابی و نقد شوند. (کارگروه مبانی)

۲. قلمرو و فرایند شکل‌گیری و سیر تاریخ ورود و استقرار این رشته‌ها در ایران

نظر افکنده شود و نقد گردد. (کارگروه بازشناسی انتقادی و تاریخ)

۳. شیوه‌ها و مظاهر کاریست آن‌ها و تعامل این رشته‌ها با جامعه ایران در

چرخه ارزیابی و تحلیل قرار گیرد. (کارگروه کاریست)

از گذرگاه این کندوکاوها، اتصال یا عدم پیوند آن با گنجینه‌های میراثی و تناسب یا تغایر احتمالی آن‌ها نسبت به نیازهای جامعه امروز روشن می‌شود. از سوی دیگر، این طرح‌ها با تکیه بر میراث‌های فرهنگ بومی و دینی و با پشتوانه

بهره‌گیری از مطالعات جهانی و ملی و به صورت شبکه برنامه محصول‌گرا و هم‌افزایانه شکل یافته‌اند و با رویکرد بین‌رشته‌ای و با مشارکت محققان توانای پژوهشگاه و صاحب‌نظران سرآمد سطح ملی تدوین شده‌اند.

امید می‌رود با انجام این طرح‌ها یکی از آرمان‌های انقلاب اسلامی مبنی بر استقلال فکری و رهنمودهای حضرت امام خمینی و مقام معظم رهبری در این باره پی‌جویی شود. طرح‌های اعتلا برای تحقق هدف یادشده با رویکرد ایجاد پیوند میان نظریه و عمل، می‌کوشد تا اثربخشی و سودمندی علوم انسانی را معطوف به پیشرفت کشور مبنی بر مؤلفه‌های بومی‌گرایی متعین نماید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی در مسیر تحقق بخش‌هایی از اسناد بالادستی و پی‌جویی مأموریت ویژه هیئت‌امنا و با مساعدت سازمان برنامه و بودجه، طرح اعتلا را برای استقرار عینی شبکه نخبگانی علوم انسانی کشور طراحی کرده و به اجرا درآورده است.

پژوهشگاه به فضل الهی در نظر دارد به تدریج پس از انتشار مجلدات حاضر در این مرحله و هم‌زمان با متنوع‌سازی نشر محصولات طرح‌ها (از طریق گزارش‌های راهبردی، توصیه‌های سیاسی، گزارش‌های علمی ملی، بسته‌های خدمات تخصصی و مشاوره‌ای، جستارهای علمی و فنی، مقاله‌های علمی-پژوهشی، علمی-تخصصی، هم‌اندیشی‌های نخبگانی و سخنرانی‌های علمی و...) مابقی نتایج پژوهش‌ها را نیز به صورت کتاب آماده نشر سازد.

اصولاً یکی از شاخص‌های مهم که می‌تواند نشانه توفیق یک نهاد پژوهشی، به‌ویژه در قلمرو علوم انسانی باشد، اجرای طرح‌های شاخص، هم‌گرا، مسئله‌مند و ناظر به چالش‌های اجتماعی و اثرگذار در عرصه سیاست‌گذاری هاست که بتواند در شرایط کنونی در حقیقت مؤسسه پژوهشی را به جرگه نسل چهارم نهادهای علمی وارد سازد. تعریف و اجرای طرح اعتلا به همین منظور در مسیر تحقق قسمتی از چشم‌انداز و مأموریت روشن

پژوهشگاه، مندرج در برنامه توسعه راهبردی آن، به شمار می‌آید که برای نخستین بار در تاریخ پژوهشگاه برنامه توسعه تعریف و اجرا شده است و بخشی از دستاوردهای آن کتاب‌های مجموعه طرح‌های اعتلای علوم انسانی است.

در فرایند تعریف و اجرای طرح جامع اعتلا، به لطف الهی، فرصت ارتقای کیفیت علمی طرح‌ها و توانمندسازی و تقویت زیرساخت‌ها در پژوهشگاه دوچندان شده است، چنان‌که طی این سال‌ها و به موازات اجرای این طرح کلان، مشارکت بالنده تعداد کثیری از اعضای محترم هیئت علمی در اجرای طرح مذکور و رسیدن تولید سرانه علم به رشد بیش از دو برابری و رشد بیش از پنج برابری نقد متون دانشگاهی و رشد فزاینده تولید و نشر مقالات و جستارهای انتقادی و انتشار فصل‌نامه‌های با کیفیت پژوهشی، برنده شدن سه سال پیاپی در جشنواره نقد سال و برگزیده شدن مکرر در جشنواره بین‌المللی فارابی و ده‌ها جشنواره ملی دیگر، صعود بیش از چهارصد پله‌ای پرتال در رده‌بندی جهانی الکسا، تأسیس قطب علمی، ارائه نظریه علوم انسانی در سطح ملی و رشد چشمگیر فعالیت‌های حوزه ترویجی سازی علم و تحقق شبکه نخبگانی سه‌هزار نفره متشکل از استادان صاحب‌نظر از سراسر کشور، شواهدی از این ظرفیت‌سازی و ارتقای توانمندی به شمار می‌آید.

بدیهی است با همه مزیت‌های این مجموعه طرح‌ها و آثار، بخش‌هایی از این کتاب‌ها خالی از خلل و عاری از کاستی نباشد، یقیناً اهل نظر با نقد ناصحانه و راهنمایی‌های راهگشای ایجابی خود پژوهشگاه را برای قوام و مایه‌وری بیشترین آثار در چاپ‌های بعدی مدد خواهند رساند.

در پایان، ضمن سپاسگزاری به درگاه حق تعالی و ابراز مسرت از پی‌جویی دغدغه استاد زنده‌یاد دکتر صادق آینه‌وند (ره) در منشور ایشان مبنی بر

«اتصال به ریشه انطباق با زمان» یادآور می‌شود این مجموعه مرهون حمایت وزیران محترم جناب دکتر فرجی‌دانا، دکتر فرهادی و دکتر غلامی و اعضای محترم هیئت محترم امنای سازمان برنامه و بودجه و نمایندگان محترم ذی‌ربط مجلس شورای اسلامی از یک سو و اهتمام همه همکاران طرح جامع اعتلا، شامل اعضای محترم شورای پژوهشی پژوهشگاه، کمیته علمی طرح اعتلا، جانشین رئیس و رئیس دبیرخانه طرح اعتلا، مجریان محترم طرح‌ها، مدیران کارگروه‌ها، شورای مشاوران، اعضای محترم کارگروه‌های تخصصی و کلیه محققان و ناظران علمی و داوران طرح‌های پژوهشی و کارشناسان از سوی دیگر است. لذا سزاوار به نظر می‌رسد سپاسگزار همه آنان باشیم؛ به ویژه جناب آقای دکتر سید محمد رضا امیری طهرانی‌زاده، سرکار خانم دکتر طاهره کمالی‌زاده، جناب آقای دکتر یحیی فوزی، جناب آقای دکتر علیرضا ملایی توانی، جناب آقای دکتر مهدی معین‌زاده، جناب آقای دکتر عبدالرحمن حسینی‌فر، جناب آقای دکتر حمید تنکابنی، جناب آقای مهندس فرامرز حق‌شناس، جناب آقای دکتر فرهاد زیویار، جناب آقای دکتر عباس خلجی، جناب آقای دکتر عبدالله قنبرلو، جناب آقای دکتر سید محمد رحیم ربانی‌زاده، جناب آقای دکتر سید سجاد علم‌الهدی، جناب آقای دکتر سید محسن علوی‌پور، جناب آقای محمد علی مینایی، جناب آقای بهرنگ ذوالفقاری و تمامی اعضای محترم شورای دبیرخانه و مشاوران و کارشناسان محترم طرح. همچنین باید از جناب آقای دکتر یدالله رفیعی مدیر محترم نشر و همه همکاران گرامی ایشان در انتشارات پژوهشگاه تشکر کنم. اگرچه بزرگان و مفاخر و اعضای معزز هیئت علمی فراوان دیگری در بخش‌های گوناگون و در مراحل مختلف مدرسان بودند که ذکر نام این شخصیت‌ها و محققان، که بیش از صد تن را شامل می‌شود، متأسفانه در این مجال اندک میسر نیست.

امید می‌رود به لطف خداوند این حرکت فرخنده پژوهشی و علمی بتواند ضمن تقویت اثربخشی علوم انسانی و پیوند پژوهش و اجرا در کشور، راهگشای بهره‌برداری بیشتر از ظرفیت‌های علوم انسانی به شمار آید و انتشار مجلدات بعدی گزارش‌های طرح اعتلا گامی در مسیر پیشرفت و بالندگی ایران اسلامی باشد.

حسینعلی قبادی

رئیس پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

و

رئیس طرح اعتلای علوم انسانی معطوف به پیشرفت کشور

مقدمه

اگر این استعاره نسبتاً مشهور - و البته تا حدی قابل دفاع - را بپذیریم که «فلسفه، مادر علوم است» و علوم در بسط تاریخی خود آهسته آهسته از فلسفه جدا شده و عزم سلوک تخصصی کرده اند، می توان به نوعی از تقدم معرفتی، تاریخی، ارزشی و حتی سیاستگذارانه فلسفه نسبت به سایر علوم انسانی مدرن، سخن گفت. به نظر می رسد نوع نگاه پیشگامان طراحی آموزش فلسفه غربی به این حوزه معرفتی و انتظارات و تلقی های بعضاً متفاوت و گاه متعارضی که از ماهیت و کارکرد علمی معرفتی و گفتمانی فلسفه جدید غربی داشته اند در برخی حوزه ها هم چون شیوه سیاستگذاری این رشته، تاثیر آن در شکل دهی به جریان های فکری فرهنگی و حتی سیاسی اجتماعی ایران معاصر جدی بوده است.

اگرچه در خاستگاه های اولیه ورود فلسفه غربی (دانشکده ادبیات و نه الهیات) به دانشگاه تهران، لزوماً نوعی خودآگاهی انتقادی در نسبت ما و این حوزه معرفتی نداشته است اما آهسته آهسته در مسیر توسعه رشته و به ویژه در اواخر دهه چهل و با شکل گیری زمینه های انقلاب اسلامی ایران و به ویژه پس از انقلاب این وضعیت متفاوت شده است. در تلقی رایج، پرداختن به رشته فلسفه، نوعی پرداختن به دغدغه های شخصی و به معنایی عمیق تر وجودی تلقی می شود اما اهداف مورد نظر سیاست گزاران آموزش و پژوهش در نهادهایی چون وزارت علوم یا اساساً چنین اولییتی برای رشته های دانشگاهی و از جمله

فلسفه قائل نیستند و یا حداقل اولویت اصلی این نهادها چنین دغدغه‌هایی نیست.

باتوجه به مباحثی که در سال‌های اخیر در باب تجاری‌سازی و کارآفرینی در آموزش عالی مطرح شده و مدام از توجه بیشتر به الگوهای نسل سوم و چهارم دانشگاهی سخن گفته می‌شود، رشته‌های دانشگاهی علوم انسانی و هنر و به ویژه فلسفه - که به ظاهرا نترزای اند و غیر کاربردی - با چالش‌ها و سئوالات جدی مواجه می‌شوند. فلسفه هم در غرب و هم در ایران در دهه‌های اخیر به شاخه‌های مختلفی تقسیم شده و امروزه حوزه‌هایی همچون فلسفه اخلاق، فلسفه دین، فلسفه علم، فلسفه منطق و... حوزه‌هایی تخصصی در فلسفه محسوب می‌شوند. این تقسیم‌بندی‌ها اگرچه مباحث فلسفی را از انحصار فلسفه محض و متافیزیک به معنای مصطلح خارج ساخته و آن را به شاخه‌ای از فلسفه تبدیل کرده است، اما توفیق این حوزه‌های نوپدید در گره زدن مسائل فلسفی به زمینه‌های کاربردی کمتر بوده است.

به طور کلی برنامه آموزشی حلقه اتصال دانشجویان به دانش و مهارت است و چارچوبی است که دانش‌آموختگان در درون آن تخصص‌های لازم را پیدا می‌کنند و برای ورود به جامعه و بازار کار مهیا می‌شوند. هر قدر این برنامه مهارت‌افزا، تخصص‌گرا، کاربردی‌تر و متناسب با نیازهای جاری کشور و بازار تقاضا باشد به همان نسبت هم نظام آموزش عالی موفق‌تر است و هم جامعه در پاسخ به نیازهایش کامیاب‌تر. بنابراین بررسی و تحلیل محتویات برنامه‌های آموزشی فلسفه و مبانی فکری و معرفتی آن و نیز اهدافی که دنبال کرده و تحولاتی که در دوره‌های گوناگون پیش و پس از انقلاب به آن تن داده است، با توجه به مناسبات برنامه درسی فلسفه و مسائل مهارت‌آفرینی و اشتغال دانش‌آموختگان از اهداف این مطالعه است.

ذکر این نکته ضروری است که در این مطالعه با توجه به اینکه به لحاظ آماری عمده دانش آموختگان رشته فلسفه در مقطع کارشناسی هستند و مسئله اشتغال و مهارت دانش آموختگان هم عمدتاً ناظر به این مقطع تحصیلی است، تمرکز اصلی ما بر مقطع کارشناسی فلسفه غرب خواهد بود. این پژوهش که خود را در آغاز راه می‌داند، گامی «کوچک» جهت پرداختن به مسائل «بزرگ» فوق است و بدیهی است که با توجه به توسعه کمی و کیفی فلسفه در چهار دهه اخیر و حساسیت جامعه فلسفه پژوهان و اساتید فلسفه در کشور ما خلل‌هایی جدی در کار ما وجود دارد و قطعاً برای ارتقای آن محتاج نقد و نظر اساتید و پژوهشگران هستیم. اگر این نوشته نقطه قوتی داشته باشد متعلق به اساتید محترم راهنما و ناظر و مشاور است و با قطعیتی بیشتر تمام اشکالات کار متوجه بنده است. حجم مطالعات و یادداشت‌های شخصی اینجانب و گفت و گوهایی که با اساتید و صاحب نظران فلسفی کشور داشته‌ام بسی بیش تر از آن است که در اینجا آمده و به دلایلی از جمله تاکید مسئولان محترم طرح اعتلا برای انتشار نتایج پژوهش‌ها در بازه زمانی خاصی، نتوانستیم همه موارد را منعکس کنیم و امیدوارم برای انتشار ویراست بعدی، متن جامع‌تری عرضه کنیم.

در پایان وظیفه خود می‌دانم از استاد گرامی جناب آقای دکتر رضا داوری اردکانی که در مراحل مختلف این مشق دانشجویی از مشاوره عالی ایشان برخوردار بوده‌ام و همچنین از ریاست محترم پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی و ریاست طرح جامع اعتلا جناب آقای دکتر حسینعلی قبادی، جانشین محترم ایشان در امور طرح اعتلا جناب آقای دکتر یحیی فوزی و همکاران سخت کوش دبیرخانه طرح اعتلا، جناب آقای دکتر سید حمید طالب زاده استاد فلسفه دانشگاه تهران و جناب آقای دکتر علی اصغر

مصلح استاد فلسفه دانشگاه علامه طباطبایی به جهت راهنمایی های ارزشمند ایشان و ناظر محترم علمی سرکار خانم دکتر طاهره کمالی زاده که دلسوزانه تذکرات ارزشمندی ارائه دادند و داوران و ارزیابان محترم - نادیده - صمیمانه سپاسگزاری کنم .

مالک شجاعی جشوقانی

روستای جشوقان

زمستان ۱۳۹۹

کلیات

امروزه کاربردی کردن دانش به رویکرد غالب در سیاست گذاری آموزش عالی تبدیل شده است. در این میان، کاربردی کردن علوم نظری از دشواری و پیچیدگی خاصی برخوردار است، زیرا تقسیم بندی علوم به نظری و کاربردی، این دو را در برابر یکدیگر قرار می دهد. با این حال مدت هاست علوم هم چون فیزیک، شیمی و ریاضیات، که از علوم پایه محسوب می شوند، به کاربردی و نظری تقسیم شده و در مؤسسه های آموزش عالی نیز به صورت رشته های مجزا ارائه می شوند. در این میان تقسیم فلسفه به نظری و کاربردی، چندان مورد توجه قرار نگرفته است. اصطلاح فلسفه کاربردی اگرچه توسط برخی محققان به کار رفته و انجمن هایی نیز با این نام شکل گرفته است، اما به جریان تعریف شده ای در نظام آموزش عالی تبدیل نشده است.

عوامل متعددی در غلبه این رویکرد بر شمرده شده است که از جمله آنها می توان به اولویت داشتن تأمین نیازهای جامعه برای تربیت نیروهای متخصص، محدودیت منابع مالی برای تربیت متخصصان و نیز مسئله اشتغال فارغ التحصیلان رشته های دانشگاهی اشاره کرد. واقعیت آن است که رشد و توسعه حرفه ای رشته فلسفه بیش از آن که به ارتباط فلسفه با جامعه منتهی شده باشد، به توسعه بیشتر شبکه افرادی که به فعالیت فلسفی مشغول می شوند انجامیده است. همین مسئله است که سرمایه گذاری در توسعه آموزش و پژوهش فلسفی را به چالش کشیده است (زاهدی، ۱۳۹۳، ۶).

به لحاظ تاریخی در سال تحصیلی ۱۲ - ۱۳۱۱ یعنی قبل از تاسیس دانشگاه تهران و در ساختار دارالمعلمین، رشته‌های تحصیلی فلسفه و ادبیات به دو رشته مستقل «ادبیات فارسی» و «فلسفه و علوم تربیتی» تفکیک می‌شود. در این مقطع دکتر رضا زاده شفق استاد تاریخ و کلیات فلسفه و علامه محمد کاظم عصار استاد کلیات فلسفه قدیم، علامه محمد حسین فاضل تونی استاد عربی و فلسفه قدیم، دکتر هاز استاد فلسفه جدید هستند.

در مهرماه سال ۱۳۱۶ نخستین دوره دکترای علوم انسانی کشور یعنی دکترای ادبیات در دانشگاه تهران (دانشکده ادبیات) تأسیس شد. در سال ۱۳۳۶ دوره دکترای فلسفه و تاریخ و جغرافیا تأسیس و اولین دوره آموزشی دکترای فلسفه و تاریخ و جغرافیای دانشگاه تهران از آذر همان سال تأسیس گردید. در خردادماه سال ۱۳۴۱، چهار کرسی: تاریخ علوم، تاریخ فلسفه باستان، روانشناسی کودک و روانشناسی آزمایشی به کرسی‌های دانشکده ادبیات افزوده شد. در سال تحصیلی ۴۵ - ۱۳۴۴ دوره فوق لیسانس فلسفه تأسیس شد. در هشتم مردادماه سال ۱۳۴۲ شورای دانشکده ادبیات ۹ گروه آموزشی برای ساختار جدید تعیین کرد: (۱) زبان و ادبیات فارسی (۲) زبان‌های باستانی (۳) باستان‌شناسی و هنر (۴) فلسفه (۵) روانشناسی (۶) علوم اجتماعی (۷) جغرافیا (۸) تاریخ (۹) زبان خارجه.

بعد از انقلاب اسلامی و به‌ویژه با سیاست‌های توسعه کمی وزارت علوم در ادوار مختلف و به‌ویژه در دهه هشتاد با گسترش کمی اعجاب‌آور دوره‌ها و گرایش‌های مختلف علوم انسانی در سراسر کشور مواجهیم به گونه‌ای که رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی در کنار رشته‌هایی چون ادبیات، الهیات و فلسفه^۱ به دلیل عدم نیاز به زیرساخت‌ها و سرمایه‌گذاری خاص از سویی و عدم توجه به الزامات اشتغال و مهارت‌آفرینی در نگاه غالب برنامه ریزان آموزشی فلسفه در ایران - در همه نقاط کشور راه اندازی شده و این رشد کمی

در سال‌های اخیر به توسعه دوره‌های تحصیلات تکمیلی (به ویژه دکتری) در سطوح مختلف شده است.

نتایج «طرح پایان یافته سی سال فلسفه در ایران» که در مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران تا سال ۱۳۹۰ انجام گرفته نشان از نوعی بحران از سوی رشد کمی و توده وار دانشجویان فلسفه (حدود ۲۰ هزار دانشجو و افت کیفیت و کاهش شدید نرخ استاد به دانشجو (حدود ۱۰۰ استاد). در کیفیت آموزش فلسفه در ایران معاصرو به تبع آن بحران مهارت آفرینی و اشتغال دانش آموختگان فلسفه دارد.

معهدا ضرورت دارد که ضمن بررسی تاریخی زمینه‌ها و خاستگاه ورود رشته فلسفه غرب به ایران، تطورات و تحولات برنامه‌ریزی آموزشی و سرفصل‌ها و منابع آموزشی فلسفه جدید غربی در دانشگاه‌های ایران از منظر مهارت آفرینی مورد بررسی قرار گیرد و در باب امکانات و محدودیت‌های آن برای تأمل شود. از همین رو این مطالعه درصدد است تا با بررسی تاریخی تحولات رشته فلسفه غرب^۲ و نیز تحلیل انتقادی گفتمان‌های فلسفی و مناسبات آن با برنامه‌های آموزشی، سرفصل‌ها و متون آموزشی فلسفه غرب در دانشگاه‌های ایران به ارائه راهکارهایی به منظور ارتقای آموزش فلسفه و برنامه‌ریزی درسی این رشته و بهبود وضع اشتغال دانش آموختگان این رشته پردازد.

با توجه به نکات فوق و با پیش چشم داشتن پرسش‌هایی نظیر اینکه؛

۱. برنامه‌ریزی آموزشی فلسفه (غرب) دانشگاهی در ایران چه تحولاتی را از سرگذرانده است؟

۲. تحولات فکری قبل و بعد از انقلاب اسلامی ایران چه تاثیری در برنامه

ریزی آموزشی فلسفه دانشگاهی داشته است؟

۳. مسائل مشترک مهارت افزایی و اشتغال دانش آموختگان آموزش عالی (ویژه علوم انسانی) و مسائل خاص مهارت افزایی و اشتغال دانش آموختگان فلسفه کدامند؟

۴ - چه راهکارهایی ایجابی جهت ارتقای برنامه درسی فلسفه و ارتقای مهارت و اشتغال دانش آموختگان فلسفه با اتکاء به تجارب جهانی و ایرانی می توان ارائه داد؟

کوشیده ایم تا گام هایی در جهت صورتبندی مسائل و طرح راهکار در زمینه آموزش فلسفه برداریم .

در باب چارچوب مفهومی و شیوه کار هم باید به این نکته پرداخت که از آنجا که پژوهش حاضر به سطوح مختلف تاریخ آموزش عالی با تاکید بر رشته فلسفه ، برنامه ریزی درسی ، گفتمان های فلسفی و بحث مهارت و اشتغال دانش آموختگان ورود پیدا می کند قاعدتا در هر سطح از مطالعه چرچوب نظری متفاوتی را باید اتخاذ کند .

در بخش پیشینه به جهت ماهیت تاریخی بحث ، قاعدتا ناگزیر از اتخاذ چارچوب مطالعات تاریخی و استنادی خواهیم بود و عمده اتکای ما به پژوهش های تاریخی در حوزه آموزش عالی ایران نظیر کار محبویی اردکانی (۱۳۵۰) و زرگری نژاد و همکاران (۱۳۹۷) خواهد بود . در حوزه برنامه ریزی درسی هم اتکای ما به دستاوردهای میان رشته ای مطالعات آموزش عالی با تاکید بر کتاب کالین جی مارش و جرج ویلیس (۱۳۹۷) خواهد بود . ضمن اینکه برخی تجارب جهانی نظیر مجله *Teaching philosophy* که در سال ۱۹۷۵ به دست آرنولد ویلسون بنیان گذاری شد و توسط انجمن آمریکایی فلسفه در حوزه مباحث نظری و عملی آموزش و یادگیری فلسفه و آموزش فلسفه منتشر می شود و تا کنون بیش از ۲۵۰۰ مقاله و نقد کتاب و ایده در حوزه آموزش فلسفه در این زمینه منتشر کرده ، الگوی کار ما بوده است .^۳